

NOTA GROEN EN STADSNATUUR IN AMSTERDAM CENTRUM

geworteld in Amsterdam

Werkgroep Verkeer en Stedenbouw GroenLinks Binnenstad

november 2005

Colofon

Werkgroep Verkeer en stedenbouw GroenLinks Centrum

Jaap van den Bergh

Peti Buchel

Paul Denekamp

Fred Kramer

Peter Kollee

Chris van de Kroon

Jeroen Verhulst

Jos Vernooij

Eindredactie: Peter Kollee

INHOUD

Inleiding	1
De binnenstad van binnen uit	1
Binnenstadse bomen	1
Monumentale bomen in de binnenstad	2
Toevallige bomen	4
Klimmende bomen	4
Groene architectuur	5
Groene burgers.....	6
Speelruimte voor de burger	7
Pleinen, plekken, plantsoenen, perken	7
Groene routes	9
Water en groen	10
De binnenstad als biotoop voor dieren	11
Bescherming stadsnatuur	12
Beheer openbare ruimte	13
Samenvatting	14
Actiepunten	16
BIJLAGE	17

Inleiding

Amsterdam Centrum is beheerder van een prachtige stadskern. Met zijn rijke variatie aan bebouwing en mensen een geliefde plek om te wonen en te werken. De groene omlijsting draagt in belangrijke mate bij aan het positieve imago. Bomen en planten, en alle verschijnselen van de natuur die daar bij horen, zijn een onmisbare dimensie van de leefbare stad. Krijgt groen en stadsnatuur in stadsdeel Centrum ook bestuurlijk de aandacht die het verdient? *GroenLinks Binnenstad* keek eens goed om zich heen en komt tot de conclusie dat het op punten beter kan. Daarover gaat deze nota.

De binnenstad van binnen uit

Groen in de binnenstad, dat zijn de bomen langs de grachten, de geveltuintjes in de Jordaan en her en der een klein plantsoen. Vanaf een hoger punt zie je de kronen van bomen in de binnentuinen. Maar er is meer. De slingerplant die zich tot aan de dakgoot werkt, de potplanten op het stoepje, de zaailing van de esdoorn die breed uitwaaiert voor de ramen, de zomerplantjes in de boomspiegel, de wilde kruiden in de luwe hoekjes, de groene voegen tussen de klinkers, het kwetsbare varentje in de kademuur.

Deze veelheid van groene details vervagen het onderscheid tussen overheidsgroen, bewonersinitiatieven en initiatieven van de natuur zelf. Het is juist deze losheid, die zachte overgang tussen openbaar, privé en spontaan groen die zo past bij de binnenstad als leefomgeving: gevarieerd, open en tolerant. Wie echter goed naar het groen in de binnenstad kijkt, ontdekt dat de schijnbare vanzelfsprekendheid (al die vormen van groen zijn er immers al zo lang) minder vanzelfsprekend is als het lijkt. De ruimte die dat groen inneemt ligt letterlijk in de marge.

Neem nou de bomen langs de grachten. Bekend is dat het gebruik van de ondergrond voor allerlei functies, onder meer telecommunicatie, toeneemt ten koste van de ruimte voor wortelgroei van de bomen. Direct naast de boom wordt iedere vierkante meter benut voor rijden en parkeren. Pleinen worden steeds meer benut voor ondergronds parkeren. Een monumentale boom op zo'n locatie is niet te verwachten. Ruimte voor meer plantsoenen is er ook niet. En de geveltuintjes? Zijn de pogingen om die te vervangen door eenvormige gemeentebakken met boombakboompjes zo'n succes? Over gevelbeplanting gaan wilde geruchten: de wortels zouden de fundering aantasten, het zijn broedplaatsen van ongedierte.

Over de situatie van de binnentuinen is al meerdere keren aan de alarmbel getrokken. In de loop van de jaren is er alleen maar binnentuingroen afgegaan, legaal en illegaal, en recente wijzigingen in de bouwverordening verruimen die mogelijkheden. En de stadsnatuur? Benutten we de kansen die stadsnatuur biedt voor een leefbare stad of is het het onbedoeld gevolg van zuinig beheer? *GroenLinks* staat voor een positieve benadering van al die soorten groen: officieel groen, bewonersinitiatieven en stadsnatuur. In de volgende paragrafen bekijken we nader hoe die vormen van groen en stadsnatuur kunnen worden gestimuleerd of verbeterd. De rol van het stadsdeel, als beheerder van de openbare ruimte, staat daarbij centraal.

Binnenstadse bomen

Als het gaat om de hoeveelheid groen in de binnenstad dan komen bomen op de eerste plaats. Nemen we het gemiddelde aantal van 10.000 bomen in stadsdeel Centrum (openbaar en particulier) en een gemiddelde kroonprojectie van 50 m² dan gaat het om 5.000.000 m² bladoppervlak, dat zijn ruim 700 voetbalvelden. Voor de luchtverbetering betekent dat 1.500.000 liter zuurstof, stoffiltering en vochtverdamping bij droogte. Dit geeft een idee van het belang van de bijdrage van de bomen aan de leefbaarheid in milieuhygiënische zin. Daarbij komt de belevingswaarde. Onlangs zijn hele rijen bomen gekapt langs de Herengracht. Ter plekke kun je je een voorstelling maken hoe de grachtengordel er uit zou zien zonder bomen. Ineens besef je dat de groene grachtengordel niet vanzelfsprekend is maar een bijzondere rijkdom. Maar grote bomen zien we steeds minder. Wat er nu nog staat heeft veertig jaar geleden de kans gehad om door te groeien. De jonge bomen nu hebben die kans niet meer.

Grote bomen zie je hier en daar nog bij bruggen, waar de weg omhoog gaat en de boom dus hoger boven het grondwater komt te staan. Zo kom je vanzelf op de vraag hoe het staat met de levensverwachting van de bomen langs de grachten. Niet iedere boom kan natuurlijk honderd jaar worden, er is ook de beruchte iepenziekte, maar een evenwichtige opvolging van generaties, waarbij de oudjes worden gekoesterd, zou een prachtig beeld geven. Het beheer van de bomen is daar nu niet op gericht.

Er zijn veel factoren die de levensverwachting van bomen in de binnenstad bekorten, onder meer verzakking van het wegdek door zwaar verkeer, herprofilering, graven van sleuven en kademuurvernieuwing. Omdat de bomen hun wortels breed en oppervlakkig verspreiden lopen ze daarbij veel schade op. Die oppervlakkige verspreiding is het gevolg van het compacte zanddek van de weg, alleen in de bovenlaag zit lucht. De bomen hebben het dus benauwd. We kunnen daar iets aan doen maar dat kost extra geld. Er zijn bijvoorbeeld dragende constructies mogelijk die de druk van de weg van de wortels wegnemen, je kunt dan ook bomengrond gebruiken in plaats van wegeenzand. Dat kan je combineren met goten voor de kabels en leidingen zodat de wortels er niet doorheen groeien. Door zo'n extra investering voor een deel van de bomen zouden we altijd genoeg grote bomen hebben. De grachtengordel is dat zeker waard.

*Boven:
dragende constructies kunnen eenvoudig zijn
zoals gebruik van kunststof kratten.*

*Links:
in IJburg wordt een zwaardere constructie toe-
gepast uitgevoerd in beton.*

Monumentale bomen in de binnenstad

Een monumentale boom langs de gracht is steeds meer uitzondering dan regel. Dat wordt bevestigd door de inventarisaties van monumentale bomen in de binnenstad. De meeste staan in de binnentuinen. Ze zijn daar vaak op een indrukwekkende wijze beeldbepalend. Via een luchtfoto krijg je een indruk van de verspreiding van grote bomen in de binnentuinen. De keurtuinen komen er goed uit, verder lijkt het puur toeval. En natuurlijk is er een relatie tussen binnentuinbebouwing en het ontbreken van bomen.

Een meer evenwichtige spreiding van grote bomen over de binnentuinen zou dat geleidelijk te realiseren zijn? Je kunt er zeker van zijn dat een meerderheid van omwonenden van een binnentuin heel blij is met uitzicht op een grote boom. Misschien is de verdeling van lusten en lasten een probleem, schaduw of bladval. Of er zijn tegengestelde belangen. Een winkel wil uitbreiding, een kantoor parkeerplaatsen. We zouden moeten beginnen met het bespreekbaar te maken. Dat is al lastig genoeg gezien de complexe eigendomsverhoudingen, maar het is niet onmogelijk. Een bestuur dat leefbaarheid hoog in het vaandel draagt, kan initiatieven op dit vlak stimuleren en ondersteunen.

Daarbij is bomendeskundigheid nodig: de soortkeuze, de standplaats, het beheer. Beleid voor monumentale bomen is een ambitie van het huidige bestuur. Voorsnog zijn daar geen extra middelen voor ingezet. Het begrip Toekomstboom - een boom die bestemd wordt om in de toekomst monumentaal uit te groeien - ontbreekt.

op een luchtfoto zijn zowel bebouwing als de grote bomen in de binnentuinen goed te zien

bestaande monumentale boom: de plataan op het Leidseplein

boom op het Bickerseiland die aangewezen kan worden als toekomst boom

Toevallige bomen

Iedereen kent er wel een. Zo'n boom die vanuit de voeg tussen huis en stoep, vanuit het zaadje, door de wind versleept, naar het licht reikt, schuin naar boven. Eenmaal bij de 1e verdieping vormt de kroon een beschermend gebaar boven de hoofden van de voorbijgangers. Als je goed rondkijkt zijn er best veel van zulke toevallige bomen. Als ze zijn uitgegroeid vallen ze onder de kapverordening maar welke criteria gelden dan? In ieder geval is het zo dat als ze sprekend worden in het straatbeeld er veel bewoners zijn die sympathie voor ze koesteren. En kennelijk heeft hij jaren kunnen groeien zonder dat iemand daar last van had. De bewoner op de begane grond heeft hem wat opgekroond, de bovenbuur laat vaker de gordijnen open en in de winter hangt hij er zaadbolletjes in.

Maar ineens keert het tij. De huiseigenaar vertrouwt hem niet meer, een buur ziet luis op het blad, de wegbeheerder acht hem in strijd met *Schoon, Leeg en Mooi*. Op een dag is hij weg. Navraag leidt meestal tot subjectieve argumenten van enkelen. Een goede Amsterdamse gedragscode luidt: hoe langer iets is gedoogd, des te objectiever moeten de argumenten zijn om er een eind aan te maken. Aantasting van de fundering, last van enge beestjes in huis als gevolg van die boom? Absolute onzin, de fundering is een barrière voor de wortels zoals een kademuur dat ook is. Voor insecten is het buitengroen aantrekkelijker dan een kamer. Natuurlijk kunnen zich op een gegeven moment vormen van overlast voordoen, vooral door gebrek aan onderhoud, te veel schaduw bijvoorbeeld of te weinig stoepruimte. Waar het om gaat is dat een meerderheid van de bewoners wil dat ook met deze bomen zorgvuldig wordt omgegaan en dat er een inzichtelijke, objectieve afweging moet plaatsvinden bij kap. Aanvulling van de kapverordening op dit punt is wenselijk.

bewoners van de Zandstraat voeren actie voor behoud van de boom

de bewoners van de Zwanenburgwal koesteren hun gevelbomen

Klimmende bomen

Het vogelvrij zijn van toevallige bomen geldt in nog sterkere mate voor beeldbepalende gevelbegroeiing. Die valt sowieso niet onder de kapverordening. Dat is niet terecht. Kijk naar de stam: alle kenmerken van een boom: verhout, de vereiste dikte, verticaal doorgroeiend. Gevelbegroeiing is een weldaad in een overmatig stenen omgeving. Ook hier zie je herhaaldelijk dat door gebrek aan onderhoud of vermeende risico's ("tast de voegen aan") ineens de bijl erin gaat. De verdorde resten blijven nog jaren als getuigen achter. Breng gevelbegroeiing onder de kapvergunning! De eigenaar heeft altijd de keuze om hem niet uit te laten groeien. Hij moet bewust een keuze maken.

Naast bescherming van beeldbepalende gevelbegroeiing kan het bestuur ook stimuleren dat blinde gevels, schuttingen en hekwerken worden benut voor begroeiing. Een inventarisatie brengt de locaties in beeld. Een gesprek met de eigenaar en hulp bij het onderhoud kan in heel wat situaties leiden tot aanzienlijke verbetering van het straatbeeld.

beeldbepalende klimheester tegen blinde gevel in particuliere tuin.

gevelbeplanting zou hier beeldbepalend kunnen zijn

Groene architectuur

Van groene gevels is het een kleine stap naar groene architectuur. Groene architectuur houdt rekening met de toepassing van groen. De hangende tuinen van Babylon en de terrassenbouw van Maya's en Inca's zijn vroege voorbeelden. Pergola's en berceau's zijn een belangrijk onderdeel in de klassieke Italiaanse tuinen. De muren van omsloten tuinen en patio's werden al vroeg benut voor het leiden van fruitbomen. In de verdichtende stad biedt groene architectuur een compensatie voor het tekort aan groen in de omgeving. Voorzetgevels met slingerplanten worden bij ons, in tegenstelling tot Duitsland, nog beperkt toegepast. Moderne architectuur met transparante gevels leent zich goed daarvoor. Ook pergola's, berceau's en wintertuinen zijn schaars in de binnenstad, terwijl zij de verblijfskwaliteit van de buitenruimte aanzienlijk kunnen verbeteren.

De binnentuinen in de oude wijken met gesloten bouwblokken hebben in de loop van de tijd veel aan groene waarde ingeboet. We zien in deze wijken dan ook veel kleinschalige initiatieven om de buurt meer groen te geven door geveltuinen, bloembakken, balkonbeplanting, kleine daktuintjes en dergelijke. De situaties waarin de bewoners uitkijken op grote oppervlaktes asfaltdak zijn echter talrijk, de luchtfoto laat dit onverhuld zien. Zonde! In de eerste plaats voor de bewoners die er op uitkijken. In de tweede plaats is het een gemiste kans om het microklimaat in de buurt te verbeteren. Groene daken vangen veel regenwater op en geven dat langzaam weer vrij. En in de derde plaats is het een onbenutte potentie voor stadsnatuur.

Enkele stadsdelen hebben de huidige situatie in kaart gebracht. Het probleem wordt steeds meer onderkend, vooral omdat de groene kwaliteit van de woonomgeving ook een economische factor van betekenis is. Jarenlang gedogen en het gebrek aan beleidsinstrumenten maken oplossingen niet eenvoudig. Berlijn heeft voor de binnenstad in de bouwverordening opgenomen dat alle platte daken bij nieuwbouw en renovatie groen moeten worden ingericht (gras- of kruidenvegetatie, daktuin) Dat levert 150 ha extra groen op in de dichtbebouwde stad! Het resultaat is meetbaar, voor iedereen merkbaar (milieuhygienisch) en zichtbaar (insecten, vlinders, vogels). Zo'n aanpak is in Amsterdam tot nu toe niet mogelijk gebleken. Dat wil niet zeggen dat er geen initiatieven kunnen worden genomen. Er zijn gesprekspartners (verenigingen van eigenaren, woningbouwverenigingen, winkeliersverenigingen) en zijn bestuurlijke instrumenten (bouwverordening, bestemmingsplannen, stimuleringsfonds). Wij willen graag dat het bestuur die mogelijkheden benut.

groenloze daken in een binnentuin

verbelding van daktuin op niveau (stadsdeel Oud Zuid)

Groene burgers

Amsterdam is een woonstad waar 's avonds niet meteen de gordijnen dicht gaan. U kent wellicht die magische momenten bij het vallen van de avond waarbij fragmenten van de openbare ruimte zich mengen met fragmenten van kamerinterieurs in een en hetzelfde spiegelbeeld.

Het verschijnsel geveltuintjes sluit daar bij aan. Bij geveltuintjes gaan eveneens privé en openbaar in elkaar over, vooral als er persoonlijkheid uit spreekt. Soms zijn enkele potplanten, een gevelplant of een minituintje in de boomspiegel genoeg om tot uitdrukking te brengen dat de bewoner zich geworteld voelt in zijn straat. Er zijn echte hobbytuintjes en straatjes waar het enthousiasme overslaat op burens, waar na een tijd van uitruil en samenwerking een uniek straatbeeld ontstaat. Daar zou je zelf willen wonen. Anderen gebruiken een prikstruik om de afstand van de voorbijganger tot hun raam te vergroten. Hier en daar getuigt een verwaarloosd tuintje van een verloren gegane liefde. Deze persoonlijke getuigenissen kunnen niet worden vervangen door betonnen gemeentebakken. Ook kunnen ze niet worden gefixeerd in ambtelijke reglementen. Daarvoor zijn de situaties te verschillend. Als er sprake is van overlast of onveiligheid kan sowieso worden ingegrepen, daar zijn geen nieuwe regels voor nodig.

Voor geveltuinen stellen wij een stimulerend beleid voor. Het gaat dan vooral om het stimuleren van zorgvuldigheid bij aanleg en onderhoud. Door buurtgericht faciliteren en begeleiden kan dat, bijvoorbeeld met behulp van groene opbouwwerkers bij het wijkcentrum. Soms ontbreekt het bewoners aan deskundigheid of worden andere (gemeenschappelijke) belangen over het hoofd gezien. Ook het straatbeeld als geheel vraagt om een visie. Stadsdeel Centrum moet zich richten op de specifieke mogelijkheden van een buurt voor groen, bewonersinitiatieven en participatie. Zo'n beheerconcept is nog niet voorhanden. Het zou bewoners, bestuurders en ambtelijke diensten dichter bij elkaar brengen.

woonstraat met gevelgroen

straat zonder gevelgroen

Speelruimte voor de burger

Tevredenheid over het beheer van de openbare ruimte wordt mede bepaald door de verwachtingen die de burgers hebben van de overheid. Maar er is een grens aan de mogelijkheid om gevolg te geven aan de verscheidenheid van wensen van burgers. Leefbaarheid moet mede door de burgers zelf worden gerealiseerd. Hoe duidelijker de grens is waar de zorgtaak van de overheid ophoudt, des te duidelijker tekent de speelruimte zich af waar overheid en burger samen extra kwaliteit kunnen geven aan de leefomgeving.

De omvang van het maatschappelijk belang van een initiatief is bepalend voor de inzet door de overheid van tijd en gemeenschapsmiddelen. Beheerbaarheid (handhaving en duurzaamheid) is eveneens een belangrijke voorwaarde. Vaste referenties zijn hier niet voorhanden. Voor sommige initiatieven bestaan regels, zoals voor geveltuinen. Er wordt hier en daar nagedacht over schoonheidsarrangementen met het bedrijfsleven. Hierop zijn verschillende varianten te bedenken die een vorm van inspraak op de besteding van beheergelden mogelijk maken. De financiële speelruimte boven het basispakket is dan de inzet. Handhaving en beloning van positieve participatie, daar gaat het om.

Om zicht te krijgen op het beleidsmatig wenselijke en het beheersmatig mogelijke is een inventarisatie van de verscheidenheid aan omgevingen (buurten) een eerste stap. De relatie met goed omschreven participatiemogelijkheden kan extra profiel geven aan die verscheidenheid. Verscheidenheid aan leefomgevingen aan de ene kant, verscheidenheid aan participatievormen aan de andere kant, zo ontstaat een matrix als leidraad voor het gesprek. Zo moeilijk hoeft dat niet te zijn.

Pleinen, plekken, plantsoenen, perken

Een boek zonder komma's en alinea's leidt bij het lezen tot ademnood. In de drukke binnenstad maken pleinen, open plekken en plantsoenen de openbare ruimte leesbaar. Zij vormen de oriëntatiepunten in het verhaal. Pleinen en plekken zijn stenig en moeten op de eerste plaats ruimte bieden, overzicht. Die ruimte kan wisselend worden gevuld met allerlei vormen van gebruik, zij trekken dat zelfs naar zich toe als zij op de goede locatie zijn gesitueerd, maar altijd keren zij terug naar hun primaire staat: leegte.

Pleinen en plekken zijn extrovert, plantsoenen daarentegen zijn introvert, omdat die op de eerste plaats ruimte bieden aan stadsnatuur. Die heeft een waarde op zichzelf. Het gebruik van de groene ruimte mag niet ten koste gaan van het groen. In tegenstelling tot pleinen en plekken hoeven plantsoenen niet op een kruispunt van bewegingen gelegen te zijn om goed te functioneren. Een te klein plantsoen op een hectische locatie bezwijkt onder de druk. Een stap terzijde, zichtbaar en bereikbaar, is genoeg.

Naast plantsoentjes kunnen perken worden opgenomen in het stedelijk weefsel. Een kleurig perk met kunstig gerangschikte sierplanten is als een broche op het kleed van de stad. In de buurt van het hart, op een effen ondergrond, komt een broche het best tot zijn recht. Vergelijkbaar situeer je een perk in een middelpunt waar ruimte is en de omgeving sober.

Kijkend vanuit deze visie is er op de pleinen, plekken, plantsoenen en perken in Amsterdam Centrum wel wat aan te merken. Sommige pleinen bieden wel ruimte maar geen overzicht (Frederikplein, Rembrandtplein), andere wel overzicht maar geen ruimte (J.D. Meijerplein, Weteringcircuit), sommige plekken zijn ongunstig gesitueerd (plantsoentje Weesperstraat tegenover studentenflat) en er zijn de verkeers- of parkeerpleintjes die nooit terugkeren naar de staat van leegte (Raamplein). Plantsoenen zijn soms niet meer dan een groene aankleding bij een vage gebruiksfunctie. Perken ontbreken nagenoeg.

Uit bovenstaande visie zijn uitgangspunten af te leiden:

- Pleinen en plekken lenen zich voor monumentale bomen mits dat niet ten koste gaat van de ruimtelijkheid en de zichtlijnen.
- Op pleinen en bijzondere plekken horen bijzondere bomen. Een pleinboom is geen verdwaalde straatboom.
- Maak een eenduidige keuze voor plein, open plek of plantsoen. Plantsoenachtige inrichting van pleinen en plekken moet worden vermeden.

- De identiteit van een plantsoen wordt primair bepaald door beplanting, de vormgeving is dienend, niet dominant.
- Perken verheffen de openbare ruimte boven het alledaagse. Alleen op uitgelezen locaties hebben zij een optimaal effect.

J.W. Siebbeleshof: een goed plein met bomen

geslaagde groene speelplek in de Vinkenstraat

Markenplein: plein zonder bomen

minder geslaagde groene speelplek in de Vinkenstraat

Groene routes

De charme van de binnenstad onderga je het best te voet of op de fiets, manoeuvrerend door de drukte. En bijna overal vinden de ogen rust in het groen van de bomen, even maar, ongemerkt, zoals je ademhaalt zonder het te weten. Zo bezien heeft stadsdeel Centrum een netwerk van groene routes. In situaties zonder bomen is meestal iets bijzonders aan de hand. In de Raadhuisstraat bijvoorbeeld staan geen bomen en dat lijkt ons een goede keuze. Het past bij de sleutelrol van die straat, waar de bewegingen zich verknoepen en weer ontvouwen als op een langgerekt verkeersplein. Drukke of leegte, maar geen rust. Die spreekt dan des te meer uit de doorkijken op de grachten met het water en het groen. Waarmee maar gezegd wil zijn dat de keuze voor groen en bomen gegrond moet zijn, onderlijnd door de keuze om dat in bepaalde situaties niet te doen. Het lijkt ons goed om ook vanuit deze invalshoek nog eens naar de bomenstructuur van stadsdeel Centrum te kijken.

Mogelijkheden voor herkenbare rondgaande wandelroutes doen zich voor aan de randen van het stadsdeel waar ruimte is voor een wijdere blik. De Singelgracht met de tangentiale doorkijken, IJ-oevers, de Oostelijke en Westelijke eilanden, daar liggen kansen voor langere trajecten waar groen en rust kunnen samengaan. Wij ondersteunen dan ook van harte de inrichting van de groene boulevard langs de Singelgracht. Voor stadsdeel Centrum is de uitdaging om ook de binnenzijde van deze route zo aantrekkelijk mogelijk te maken. De Alexanderkade en de Spinozakade zijn hiervan goede voorbeelden. Vorm en inrichting van de openbaar toegankelijke delen kunnen met subtiele groene middelen worden verbijzonderd: begroeide schuine wallekanten, een uitzichtpunt geaccentueerd door een begroeide pergola, een botanisch waardevol plantsoentje, een watertuin, een monumentale boom.

groene wallekant aan de Mauritskade

verwaarloosde watertuin in de Lijnbaansgracht

Op de Oostelijke Eilanden is geen ruimte voor een park. Daar ligt de uitdaging in het aaneenrijgen van groene plekken, pleinen en wallekanten tot groene routes. Een rondwandeling ontstaat door de aanleg van een voet/fietspad aan de zuidzijde van het spoortalud Dijkgracht-oost aansluitend op de toekomstige parkstrook langs het Fumen, via het Oostenburgerparkje – Wittenburgerplein en Marinierskade. Deze laatste twee delen van de route vragen dan om aanvullende detaillering van het groen.

de randen van het centrum lenen zich voor langere promenades; op de Oostelijke eilanden pas mogelijk na opening van de Dijkgracht-Oost

Water en groen

In het drukke Amsterdam Centrum geven de grachten lucht en licht. Op het droge is het dringen. Die prikkelende tegenstelling mag niet verwateren. Het gaat om een weldadig evenwicht tussen dynamiek en rust. Net als het stratenpatroon kent het water drukke en rustige delen. Daarin moet een logische volgorde komen. Watertuinen kunnen helpen om die rustige delen een eigen identiteit te geven.

Watertuinen van voldoende lengte en breedte, met flinke groepen planten die al aantrekkelijk zijn door hun vitaliteit. Weerbare planten, waar de eend zijn nest mag maken. Watertuinen bieden ook paaiplaatsen voor de vissen in de grachten.

watertuin in stadsdeel Oud Zuid

particuliere watertuin in de Prinsengracht

De binnenstad als biotoop voor dieren

Nederland is een waaier van gemaakte landschappen. De diversiteit in flora en fauna hangt daar mee samen. Die diversiteit neemt gestaag af. Er moet meer inspanning worden geleverd om die te behouden. Maar daar is meer voor nodig dan het conserveren van stukjes landschap alleen. Uit dit inzicht is de laatste decennia de aandacht voor ecologie voortgekomen. In een land dat in hoog tempo verstedelijkt, deelt het stedelijk gebied in die aandacht. En terecht. Stadsranden bieden onderdak aan veel soorten die uit het agrarisch-industriële landschap worden verdreven. De dichte stadskern vormt een eigen biotoop die aantrekkelijk is voor specifieke soorten. De stadskuif is daarvan een voorbeeld, maar ook de gierzwaluw en de voor ons land zeldzame muurvarens in de binnenstad. De gierzwaluw, dwergvleermuis en huismus zijn afhankelijk van bebouwing die beschutte plekken bieden onder de pannen of in de spouw. Aan de voorwaarden voor vestiging van deze stadse soorten wordt echter bij renovatie en nieuwbouw steeds minder voldaan. De wilde eend, meerkoet of fuut hadden ooit hun leefgebied in stille, moerassige buitengebieden maar zijn nu gewend aan de drukke stad. Zo is het ook gegaan met de merel, koolmees en houtduif in de binnentuinen. Naarmate er meer volwassen bomen, grote coniferen en struiken in binnentuinen staan zien we ook de vlaamse gaai en het kauwtje een kans wagen.

Mensen beleven stadsnatuur op verschillende manieren. Sommigen hebben een voorkeur voor gecultiveerde natuur, anderen juist niet. Los van die persoonlijke voorkeuren wijst onderzoek uit dat een omgeving met natuur beter is voor mensen. Het gaat dan om primaire emoties die te maken hebben met de beleving van seizoenen, de ervaring van levenskracht en welbevinden in alles wat leeft, kortom de ervaring van een groot geheel dat in wezen goed is. Grote woorden die niet alleen van toepassing hoeven te zijn op topnatuur. Voor sommigen is het de motivatie achter hun volkstuintje of het voederen van zwervkatten. Daarom moeten we zuinig zijn op stadsnatuur. De beleidsvisie moet uitstijgen boven persoonlijke voorkeuren, een ethisch standpunt ligt meer voor de hand. Daarmee volgen we de lijn van de natuurbescherming zoals die door de Flora- en faunawet weer is bevestigd en aangescherpt.

paardestaart

fuut

mannetje mus

lieveheerbeestje

straatbloem

muurbloem

Bescherming van stadsnatuur

De stedelijke omgeving biedt al of niet bedoeld kansen aan een keur van planten en dieren om zich spontaan te vestigen of er als gast tijdelijk te verblijven. De plicht om zorgvuldig om te gaan met die natuur is een plicht die in de Flora- en faunawet is vastgelegd. Soorten die door menselijk handelen in hun voortbestaan worden bedreigd moeten worden beschermd. In Amsterdam Centrum komen op enkele uitzonderingen na alleen soorten planten en dieren voor die niet in hun voortbestaan worden bedreigd. Uitzonderingen zijn bijvoorbeeld de dwergvleermuis en enkele soorten muurvarens. Daarvoor moet een beschermingsplan komen. Ook voor de gierwaluw heeft het stadsdeel een extra verantwoordelijkheid omdat die specifiek op de binnenstad is aangewezen. De gierwaluw zoekt van nature rotsen op voor nestbouw en de binnenstad is het meest “rotsige” deel van de stad. De kieren in daklijsten of onder dakpannen zijn groot genoeg voor het bescheiden nest. De termiek boven de stadskern is gunstig en trekt veel insecten aan. De bestaande groei- of verblijfplaatsen van deze bijzondere stadsnatuur moeten worden beschermd en nieuwe kansen worden geschapen.

Voor de meer algemene soorten geldt een zorgplicht. Doel is onnodige schade of leed aan (beschermde) soorten planten en dieren te voorkomen. Stadsdeel Centrum kan inhoud geven aan die zorgplicht door natuurvriendelijk beheer van het groen, meer rekening te houden met de natuurwaarde bij kapvergunningen, milieuvriendelijk beheer van de openbare ruimte en het diervriendelijk reguleren van overlast door dieren in de openbare ruimte.

De gierzwaluw is een echte stadsbewoner

Ook de dwergvleermuis kunnen we aantreffen in het Centrum

Beheer openbare ruimte

Beheer is meer dan onderhoud. Bij onderhoud gaat het om de *verzorging* van de fysieke openbare ruimte terwijl het beheer zich richt op het *functioneren* van de openbare ruimte zelf. De functies zijn niet overal hetzelfde en kunnen veranderen in de tijd. We hebben in deze nota de nadruk gelegd op de verschillen in omgevingen die het stadsdeel levendig en leefbaar maken. Schoon, heel en veilig is een eerste doelstelling voor beheer en onderhoud van de openbare ruimte. Schoon in de betekenis van tegengaan van vervuiling, niet zozeer in de betekenis van 'mooi' want dan begeven we ons op het terrein van de persoonlijke voorkeuren. *Zorgvuldigheid* is dan een beter begrip. Zorgvuldig omgaan met die aspecten van de openbare ruimte die niet in strakke regels te vangen zijn. Dat geldt met name voor de overgang privé-openbaar en voor de stadsnatuur, aspecten die juist belangrijk zijn voor een leefbare woonomgeving. Zorgvuldig beheer past bij de beleidsintentie om het beheer af te stemmen op de te onderscheiden openbare domeinen en de participatiemogelijkheden die daar uit voortvloeien. Een goed voorbeeld is de kruidengroei op weinig belopen verhardingen, meestal de randen en overhoeken. Sommigen zullen er gebrek aan onderhoud in zien, anderen ervaren die spontane uitingen van de natuur als een troost vooral als ze uitgroeien tot boeketjes gele of witte bloemen. In zekere zin geven ze de openbare ruimte een menselijk gezicht omdat ze de gebruikintensiteit van de ruimte verduidelijken. Als het niet om reden van veiligheid is, is er geen dwingende reden om kruidengroei te bestrijden. In de herfst verwijderen van de afgestorven delen is voldoende. Het beheer is dan zowel natuur- als milieuvriendelijk en de functie van de openbare ruimte blijft intact. De consequentie is wel dat het lastiger wordt zwerfvuil te verwijderen. Zo'n beheerkeuze moet dus door de bewoners worden begrepen en ondersteund. Kennis van de planten kan wederzijds leiden tot een positieve houding.

GroenLinks pleit voor bespreekbare beheerkeuzes in stadsdeel Centrum waarbij de bewoners/gebruikers inspraak hebben op de besteding van het beheerbudget. Zelfbeheer en samenwerking worden daardoor meer aantrekkelijk.

Samenvatting

Amsterdam Centrum is beheerder van een prachtige stadskern. Met zijn rijke variatie aan bebouwing en mensen een geliefde plek om te wonen en te werken. De groene omlijsting draagt in belangrijke mate bij aan het positieve imago. Groenlinks verkent in deze nota de punten waarop het bestuur initiatieven kan nemen die groen en stadsnatuur ten goede komen.

De binnenstad heeft weinig openbare ruimte ter beschikking voor groen. Behalve enkele plantsoenen, zijn bomen, geveltuintjes en gevelbegroeiing de belangrijkste mogelijkheden. Bomen hebben het moeilijk in de stad, de gemiddelde leeftijd van de stadsbomen gaat sterk achteruit. Wortelschade door vergravingen, verdichting van de bodem door verkeer en minder ruimte voor de wortels eisen hun tol. Groenlinks pleit ervoor te investeren in de toekomst van de bomen. Niet alle bomen kunnen 100 jaar worden, maar het is wel mogelijk om een deel van het bomenbestand monumentaal te laten uitgroeien. Dit vraagt een zorgvuldige locatiekeuze en een *specifieke inrichting* zoals een dragende constructie die de druk van het wegdek van de wortels wegneemt.

De belevingswaarde van groene binnentuinen is onvervangbaar als tegenhanger van de drukke buitenruimte. Voor beeldbepalende gevelbegroeiing en groene daken zijn er nog veel onbenutte kansen. Geveltuinen zijn het visitekaartje van de leefbare binnenstad. De bewoners en eigenaren zijn de eerstverantwoordelijke, maar dit groen is zo belangrijk dat Groenlinks pleit voor optimale bescherming van deze beplanting. Ook kan het bestuur initiatieven stimuleren en een helpende hand bieden. Bijvoorbeeld door een *kenniscentrum* voor aanleg en zelfbeheer waarvan verenigingen van eigenaren, buurtgroepen of groene burgers gebruik kunnen maken.

Uitgegroeide zaailingen van esdoorn, iep of stokroos en wilde planten op onbetreden plekken geven aan de openbare ruimte de voor Amsterdam zo typische toets van tolerantie. De overheid aan de ene kant, de burger aan de andere en de natuur in het midden. Amsterdam Centrum moet haar groene krachten koesteren. Die toevallige gevelbomen horen onder hetzelfde *nee, tenzij* principe van de kapverordening als hun officiële soortgenoten. Dat geldt ook voor monumentaal uitgroeide gevelplanten. Hoe langer hun uitgroei is *getolereerd*, des te meer worden zij door hun omgeving *gewaardeerd*.

Het samenspel van burger en overheid kan niet in ambtelijke regels worden gefixeerd, daarvoor zijn de situaties te verschillend. Amsterdam Centrum moet zich bij het beheer van de openbare ruimte richten op de specifieke mogelijkheden van een buurt waar het gaat om bewonersinitiatieven en participatie. Het *bewonersdomein*, dat is een ruimtelijke eenheid zoals die door de bewoners zelf wordt ervaren, vormt de basis voor een zo'n beheerconcept.

Pleinen en plekken vormen de rust- oriëntatiepunten in het dichte stratenpatroon van Amsterdam Centrum. Zij moeten goed in dat patroon zijn ingebed en een eenduidige, *unieke identiteit* bezitten. Overbenutting en onoverzichtelijkheid tasten die identiteit aan. Bij plantsoenen moet het welzijn van de beplanting voorop staan. Kleurrijke *bloemperken* zijn praktisch uit het straatbeeld verdwenen. De nota laat aan de hand van voorbeelden zien dat het met pleinen, plekken en perken beter kan.

Wandelen en fietsen in Amsterdam Centrum is altijd een belevenis. Mogelijkheden voor langere, rondgaande wandelroutes doen zich voor aan de randen van het stadsdeel: Singelgracht, IJ-oever, Oostelijke en Westelijke eilanden. Groenlinks ondersteunt ook van harte de inrichting van de *groene promenade* langs de Singelgracht.

Een relatief nieuw fenomeen zijn watertuinen. Amsterdam Centrum kan er gebruik van maken bij de ordening van functies langs de kade. Watertuinen met sterke, vitale planten scheppen rust, bieden paaiplekken voor vissen en nestgelegenheid voor wilde eend, meerkoet of fuut.

Mensen beleven stadsnatuur op verschillende manieren, maar los van persoonlijke voorkeuren wijst onderzoek uit dat een omgeving met natuur beter is voor mensen dan een natuurarme omgeving. Daarom moeten we zuinig zijn op stadsnatuur. De Flora- en faunawet onderstreept dat met de plicht tot bescherming en zorgvuldig handelen. Stadsdeel Centrum kan daaraan inhoud geven door *milieu- en natuurvriendelijk beheer*. Overlast door dieren in de openbare ruimte moet worden voorkomen of diervriendelijk gereguleerd.

De gierzwaluw, dwergvleermuis en huismus zijn afhankelijk van bebouwing die beschutte plekken bieden onder de pannen of in de spouw. Op oude kademuren groeien voor ons land zeldzame muurvarens. Voor deze soorten moet een *beschermingsplan* worden opgesteld.

Zorgvuldig beheer houdt rekening met aspecten van de openbare ruimte die niet in strakke regels te vangen zijn, aspecten die juist belangrijk zijn voor een leefbare woonomgeving. Daartoe behoren burgerinitiatieven die de tegenstelling privé-openbaar verzachten en initiatieven van de natuur zoals kruidengroei op weinig belopen verhardingen.

GroenLinks pleit voor *bespreekbare beheerkeuzes* waarbij bewoners/gebruikers kunnen meedenken over de besteding van het beheerbudget. Zelfbeheer en samenwerking worden daardoor meer aantrekkelijk.

Actiepunten

1. Versterk de bomenstructuur in het stadsdeel door een afgewogen ruimtelijke verdeling van jongere en oudere bomen. Streef daarbij naar een hoog percentage oude bomen door optimalisering van de groeiplaatsomstandigheden van bestaande en toekomstige monumentale bomen (de zogenaamde toekomstbomen).
2. Verhelder voor bewoners de mogelijkheden om in hun buurt invloed uit te oefenen op de beheerkeuzes (en de verdeling van het budget). Wat is de basiskwaliteit, wat is extra, hoeveel ruimte/middelen is voor de bewoners beschikbaar voor initiatieven en zelfbeheer.
3. Geef aan hoe stapsgewijs de platte daken en doodse gevels in het Centrum vergroend kunnen worden, op de eerste plaats de kale vlakken waar de bewoners op uitkijken. Maak daarbij gebruik van alle voorhanden instrumenten zoals bestemmingsplannen, bouwverordening, convenanten met woningcorporaties, Verenigingen van Eigenaren of private ontwikkelaars. Zet een stimuleringsfonds in.
4. Geef de wijkcentra een duidelijke taak ten behoeve van bewonersinitiatieven en zelfbeheer. Voorzie die taak van extra formatieruimte voor groen opbouwwerk als intermediair tussen burger en rayonbeheer.
5. Zorg voor ambtelijke deskundigheid op het vlak van kleinschalig groen en communicatie daarover met betrokken burgers, wijkcentra en ambtelijke diensten.
6. Bepaal bij elke herinrichting vooraf de waarde van het aanwezige groen en de bomen zodat daarmee rekening kan worden gehouden bij het ontwerp van de herinrichting. Ook bij de vaststelling van tracees van kabels en leidingen is dit noodzakelijk. De taxatie moet inzichtelijk en overtuigend zijn voor de betrokken bewoners.
7. Voorkom of herstel aantasting van groene binnentuinen door effectieve handhaving van bestemmingsplannen en bouwverordening.
8. Breng de beeldbepalende gevelbegroeiing onder de kapverordening.
9. Werk een visie uit op de specifieke kenmerken en identiteit van de pleinen, plantsoenen, plekken en perken in het Centrum. Maak een plan van aanpak voor verbeteringen.
10. Schrijf prijsvragen uit voor creatieve vergroening van doodse plekken, bijvoorbeeld de achterkant van de Bloemenmarkt aan de Singelzijde.
11. Verhelder de mogelijkheden voor kadetuintjes door werkbare richtlijnen.
12. Versterk de groene routes aan de randen van het stadsdeel: de binnenzijde van de Singelgracht, de IJ-oeveren en de Dijkgracht-Oost.
13. Zorg voor ambtelijke deskundigheid op het vlak van stadsnatuur.
14. Maak voor de burgers duidelijk op welke wijze het beheer van de openbare ruimte in het Centrum bijdraagt aan instandhouding en bescherming van de stadsnatuur in al zijn diversiteit, zoals dat verplicht is op grond van de Flora- en Faunawet.
15. Neem bovengenoemde actiepunten op in een meerjarenraming, die richtinggevend is voor de vaststelling van de jaarlijkse begroting.

BIJLAGE

Deze bijlage bevat een selectie van foto's die tijdens de inventarisatieronde zijn gemaakt. Zij tonen voorbeelden van situaties waar het beeld van de openbare ruimte door zorgvuldiger inrichting en het gebruik van groen kan worden verbeterd.

Westelijke eilanden en Planciusbuurt

speelplek op het Bickerseiland: klimrozen, een haag .....hier is toch meer van te maken?

Houtmankade: niet echt een ontmoetingsplek.

Jan Mensplein: waar zijn de bomen?

Jordaan

weinig uitnodigend pleinje langs de Haarlemmerhouttuinen

Vinkenstraat, gevelbegroeiing zou de schaal van de flat vriendelijker maken.

de bewoners in de Nieuwe Westerdokstraat zijn zelf al begonnen

Binnenstad

dit zou aan de Nieuwe Zijdsvoorburgwal een mooie plek kunnen zijn.

Raamplein: auto's in een garage?

een groene achterkant zoals hieronder?

Een verticale tuin met irrigatiesysteem in Malmö

Deze plek in de Nieuwe Uilenburgstraat vraagt om gevelbeplanting.

13 Februariplein: kaal, kaler, kaalst

Mr. Visserplein: zou zo'n versteend eiland ook groen mogen zijn?

Oostelijke eilanden

Prins Hendrikkade: gevelgroen a.u.b.

Hoogte Kadijk: zulke wanden lokken graffiti

entree Entrepotdok: mooie gebouwen, saai openbare ruimte.

waarom geen bomen langs de Nieuwe Vaart

Dijksgracht-West: stukje groene route, nu Dijksgracht-Oost nog.

kan de binnenzijde van Singelgrachtroute ook groener?

**Groen in stadsdeel Centrum is
maatwerk!**